

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Annotationes Ioannis Bugenhagij Pomerani in decem epistolas Pauli

Bugenhagen, Johannes

Basileae, 1524

VD16 B 9232

In Epistolam Pavli Ad Philippenses Annotationes Ioannis Bugenhagij
Pomerani.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36165

IN EPISTO L A M P A V L I A D P H I

lippenses Annotationes Ioannis Bugen
hagij Pomerani.

Iustificatis per fidem Christi hæc epistola scribitur, quapropter monet eos Paulus in uinculis, ut pergāt crescere in fide Christi, & mutua inter se charitate. Vtranq; uastant insigniter humanæ iustitiæ prædicatores siue doctores. Dū enim ab eis docti iustitiā & salutem operibus tribuimus, ueram iustitiam & salutem, id est Christum amittimus. Nihil enim Christus nobis utilis est, si ex operibus est iustitia. ad Gala. 2. Si per legem est iustitia, igitur Christus frustra mortuus est. Et 5. Christus factus est uobis ociosus, id est nihil utilis: quicumq; per legem iustificamini, à gratia excidistis. Vbi uero iustitias operum amplexi fuerimus, quæ quæso concordia inter nos esse potest? Non enim fieri potest, ut neglecta uera iustificatione, alij alijs suis operibus præferant, alij alios non iudicent, cum alijs non contendant &c. Hinc surgunt odia, æmulationes, sectæ: quales fructus hæctenus uidimus, Christianam charitatem

ANNOT. IOANNIS POMERANI

nusquam uidimus. Maledicta ergo operum iustitia
 quæ tales peperit fructus. Idcirco in hac epistola ma-
 los operarios, & hosce iustitiæ humanæ prædicato-
 res egregia infamia damnat, & caueri iubet, nempe
 qui sunt totius Christiani ædificij destructores. Nisi
 enim Christi iustitia nos saluet, manemus id quod su-
 mus, id est cæci & damnati. Saluat autē si in eum cre-
 dimus. Porro si uere in eum credimus, id erimus fra-
 tribus, quod ipse factus est nobis, ut sicut ipse se humi-
 liauit propter nos, ita nos inuicem subiecti simus in ti-
 more dei per charitatem. Aduerte, quod ubi apostoli
 dei præcipiunt opera, non alia præcipiunt quàm illa,
 quæ necessaria fidem comitantur, & quæ spiritus, qui
 cor possidet, sua natura requirit. Vnde fructus spiri-
 tus adpellat Paulus ad Gala. 5. Sunt enim uiuæ testi-
 monia uiuentis intus fidei. Et hoc ideo præcipiunt, si-
 ue potius monent, ne torpentes diripiamus fastidire
 quæ spiritus sunt: ut agnoscentes ex uerbo dei, quò per-
 gendum sit, suspiremus sæpe ad deum, sine quo nihil
 possumus facere, qui dat nobis & uelle, & posse pro
 sua bona uoluntate: & quod coepit ipse in nobis opus
 bonum, perficiet usque ad aduentum suum: ut hic dicitur
 tur cap. 1. & 2. Vbi uides nihil tribui nostris conatis
 bus, ne initium quidem fidei. Pseudapostoli uero, ubi
 præcipiunt opera, sic præcipiunt, ut in ipsis doceant
 queri iustitiam, immo ipsam esse iustitiam, nõ iustitiæ

*Opera testimo-
 nia uiuentis
 fidei*

IN EPI. PAULI AD PHILIP. 20

præcedentis fructū: & præpostere, ex fructibus arborum producere uolunt. Et præterea in primis operæ docent, & magnificiunt, quæ spiritus ipse non requirit. Et item illa uetant, quæ spiritui nihil aduersantur: id quod ideo faciunt, ut suæ gloriæ consulant & uentri, quos hic uocat inimicos crucis Christi, & qui deū habeant uentrem, & finem gloriæ suæ confusionem.

Paulus ac Timotheus serui Iesu
Christi.

Iste est uerus titulus Christianorum & ministrorum uerbi dei.

Vnà cum episcopis ac diaconis.

Vide plures episcopos in una ciuitate. Sunt ergo ministri uerbi dei, & dispensatores mysteriorum. sicut Paulus ad Corinthios uocat. Diaconi autem sunt sanctorum ministri ad hoc ab ecclesia electi, ut dispensent bona ecclesiæ pauperibus, seruiētes eis pro ut opus fuerit. Ad hoc debent eligi probatissimi ciues, qui fideliter rem curent, ne fiat sicut hætenus, quādo neglectis pauperibus occuparūt sibi bona ecclesiæ, qui dispēsatōres esse debebant. Sic enim apostoli diaconos electuri cōsultabāt. Act. 6. Non est æquū nos derelinquere uerbū dei, & ministrare mēsis. Cōsyderate ergo fratres uiros ex uobis boni testimonij septē, plenos spiritus sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc

ANNOT. IOANNIS POMERANI

opus: nos uero orationi & ministerio uerbi instantes erimus. Et placuit sermo corā omni multitudine. De episcopis & diaconis, legis 1. Timoth. 3.

Gratia uobis & pax &c.

Deo, quod est nomen maiestatis, addidit nomen patris, ne uerearis nomen maiestatis, quia audis & patrem esse & patrem tuum. Iesu Christo uero nomen maiestatis, addit, dominum uocans, ne ut uilem contemnas, quod pro te homo factus sit.

Gratias ago deo meo in omni &c.

Veri apostoli est non solum prædicare, sed & orare ut spiritus dei operetur in cordibus auditorū, & præterea iugiter gratias agere deo, sicubi senserit uerbū dei promouisse. Talis enim ostendit se uere à deo missum, & auditorum quærere & sitire salutem. Cuius hic egregium exemplum uides in Paulo.

Persuasum habens hoc ipsum.

Vides hic quod supra diximus tantum abesse, ut nostro arbitrio, nostrisq; uiribus & consilijs in re salutis aliquid tribuatur, ut etiam ne incipere quidem possis. quod bonū est, nisi deus det. Ipse enim est alpha & ω, principium & finis omnium. Porro bonum opus, primum est fides, Ioan. 6. Hoc est opus dei &c. Deinde charitas, id est fidei fructus.

Perficiet usq; ad diem Iesu Christi.

Perseuerantiam

IN EPIS. PAULI AD PHILIP. 21

Perseuerantiam notat: nisi enim perseueraueris, nō peruenies ad finem. Inter principiū uero ei finem experieris quā necessarius sit tibi Christus. Nisi enim ipse stultarum ~~omnium~~ pastor esset, quis inter tot casus, tot tentationes mētis & corporis persisteret? Psalmo 36. A domino gressus hominis dirigentur, &c.

Sicut iustum est mihi.

Qui uere diligit in Christo, non potest male sentire de fratre. timere uero fratri potest, atq; hoc ipsum facit charitas. Habes igitur hic exemplum ueri pastoris ponentis, exemplo Christi, animam suam pro ouibus suis, & diligentes etiam in uinculis, non carnali aliquo, sed Christiano adfectu: id quod dicit in uisceribus Iesu Christi.

Et illud oro ut charitas uestra, & cætera.

Vult augeri inter nos mutuam charitatē, sed in agnitione & omni sciētia: id est, in fide & cognitione Christi, ne ipsa opera icipiamus præferre fidei, uel pro iustitia accipere: hoc est, quod in Rhom. ait: Ex fide in fidē, ut spirituales simus, quo dijudicamus omnia. ut probetis inquit, quæ sunt præstantia: id est, quæ bona placēt diuinæ uoluntati. Id quod ad Rhom. 12. sic dicitur, ut probetis quæ sit uoluntas dei, quod bonum est acceptumq; & perfectum, ut bene placeat nobis quicquid,

ANNOT. IOANNIS POMERANI

quacunq; etiam occasione, siue propter euangelium, siue propter peccatum nostrum nobis acciderit: scientibus quod omnia è manu benigni patris & pastoris nostri accipimus. Præstantia ergo sunt, ut deum præferamus omnibus hominibus, & charitatē omnibus præceptis & legibus, & operibus. Sicut Christus in Euangelio docet sæpe, & ipso exemplo ostendit.

Vt sitis sinceri.

Sinceri primum fide, ne patiamini cognitionē Christi traditionibus, & doctrinis humanis permisceri. Deinde charitate, ut talis sit adfectus in proximum, qui etiam sciat tolerare eius infirmitatem, ne scandalo simus quocunq; modo. Charitas enim omnia suffert, sicut uides Christū multa in infirmis discipulis dissimulasse et tulisse. In summa, sic nos scire uult, ut nostra scientia non abutamur. 1. Cor. 8. Scientia inflat, charitas ædificat. Si quis existimat se scire aliquid &c.

In diem Christi.

Rursum perseuerantiam notat.

Scire autem uos uolo fratres.

Quia diligit, ut amicis quæ circa eum acta sunt notificat. simul per hoc cauens, ne ista sua persecutio scandalo sit infirmis adhuc mentibus, donec discant oportere nos cruce glorificari, quæcunque tandem nobis à deo imponitur. Sic ad Ephes. 3. Obsecro, inquit, uos

ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis, quæ sit gloria uestra. Diligentibus deum (ut est in Rhoma.) & omnia cooperantur in bonum, etiam ea quæ caro iudicat pessima. Ita dum confessores Euāgelij impetuntur maledictis, persecutionibus, morte, tantū abest ut hæc noceant, ut per hoc mirus ille artifex deus, Euāgelium promoueat, ut incredulis, & adhuc ignorantibus notum fiat quid agatur, qui forte nondum audierunt: & iam credentes confirmentur, uidentes non seductores fuisse prædicationem, pro qua prædicator iam audet mori.

Nonnulli quidē per inuidiam.

Nihil hic dicit de illis prædicatoribus, quæ aliud quàm Christi doctrinam prædicant, qualium iam plenus est orbis. Quomodo enim de illis gauderet Paulus? Et ipse hoc satis expressit, dicens: Christus tamen adnunciatur. de illis ergo dicit: Qui Christi doctrinam prædicant, quorum quidam hoc ipsum faciunt maligno animo, ne scilicet liberetur Paulus, qui talis sectæ author, propter quam ubique suscitatur tumultus, & perturbatur reipublicæ tranquillitas. Hæc uero quatuor genera prædicatorum, ut quidam putant, hic describuntur: sed tantum duo. Duo autem quæ uidentur membra posteriora, expositio tantum sunt, & declaratio duorum præcedentium. Atq; hic habes quod etiam ipsa ueritas à multis, nō tamen uere annuntiatur.

ANNOT. IOANNIS POMERANI

ut semper cogites regnum dei non esse in sermone, sed
in uirtute, &c.

Nam mihi uita Christus est.

Exponit qd' dixerat, Magnificabitur Christus &c.
Siue enim uixero, Christo uixero nō mihi, eius gloriā
predicabo, & opere predicationis fructū faciā: id est,
utilis ero ijs qui audituri sunt ex me uerbū. sic Gal. 2.
Viuo autē iam nō ego etc. siue moriar, meo lucro mori
ar. Defunctus enim huius uitae periculis et meo officio,
cū Christo coronabor in illo die. sicut dicit 2. Tim. 4.
Ego iam delibor &c. Hoc quanquā mihi melius esset,
illud tamen magis uobis necessarium. Hic est sublimis
sanctorum affectus, quē nos, tam ad spiritalia adhuc
rudes, intelligere non possumus: tamen ad hoc ista uti-
liter legimus, ut uideamus & agnoscamus nostram im-
becillitatem, quā longe scilicet adhuc absimus à re-
gno dei, qui crucem & mortem, ut rem damnatissimā,
fugimus & horremus: & tamē cū Paulus sit traditus,
dicit infra ca. 3. Nō quod apprehēderim & perfectus
iam sim, &c. Vbi ergo sunt qui frigidis suis operibus,
& ceremonijs & sectis uēdicant sibi perfectionē? &c.

In uestrum profectū, & gaudium.

In gaudium fidei uestrae: id est, ut gaudeat fides ue-
stra, ut gloriemini, siue exultetis ubertim, et pleno gau-
dio per Christi spiritū. Gloriemini inquā in me, uel de

de tantis

me quod ad uos redierim. Vide mutuum sanctorum gaudium. Illi gloriantur de Paulo, & Paulus de ipsis. sicut sequenti capite dicit: Ut gloriari possim in die Christi &c. Non est hæc carnalis gloria, sed quæ fit, ut ait, per Christum Iesum. Sic ad Rho. 1. Ut communem capiam consolationem in uobis, per mutuam fidem uestram simul & meam. 1. Corin. 12. Si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.

Tantum ut dignum est Euāgelio.

Ab hoc loco usque ad eum locum ubi dicit in sequenti capite: Spero autem in domino Iesu &c. maxime commendat charitatem inter ipsos mutuam, quæ non potest esse, nisi sine contentione nobis mutuò subdamur, uno animo idem sentientes. Id fiet si impermixtam & puram seruamus Christi doctrinam, non admittentes doctrinam hominum, glorientium in operibus, & misere (quia canes sunt) lacerantium sacrum Christi corpus. Non enim fieri potest, ubi aliquid admiserimus, quàm purum dei uerbum, ut non contendamus, ut non gloriemur in nobis, ut non iudicemus alios, ut nō alijs nos præferamus, ut sectis nō separeremur à Christi corpore. Sicut Esaie 1. dominus dicit: Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena mendacij. Iusticia habitauit in ea &c. Et certe hactenus insignis cæcitatibus & monstruosorum scelerū peccatas incurrimus ob contemptū euangelij, & receptas

Canes:

Matth. 15. doctrinas humanas . de quibus saluator: Frustra collit
me, docētes doctrinas, etc. Id quod est uere idololatriā
cōmittere, & erigere aliud scilicet quā dei, & in lo
co dei erigere, & humana pro diuinis adorare. Cōtrā
ubi purum est Euangelium, illinc simplex est fides, &
sincera charitas. Nō enim possunt dissentire, qui unū
habent dei uerbum: gloriari in se, qui norunt omnia se
per misericordiam dei accepisse: iudicare alios, qui
semper cogitant illud, Domino suo stat aut cadit. Hic
licet diuersa sint dona, diuersa opera, diuersa exera
citia, diuersae cruces: nemo tamen studijs alterius ob
loquitur, quicquid singuli faciunt placet omnibus. In
firmitates aliorum tolerant, donis mutuò utuntur ad
utilitatem, alter alteri condolet, alter alterum iuuat.
Et in summa quisq; se submittit alijs, nō æquat aut pre
fert. Sic sentiūt uere Christiani. Atq; ut hoc persuades
at Paulus, maximo utitur Christi exēplo, qui se summe
deiciendo & submittēdo ad summā peruenit gloriā:
ut hic merito pudeant qui Christianū sibi uendican
tes nomē, contentione & inani gloria sua spectant &
sequuntur, nunquā ad ueram gloriā peruenturi, qui
potius scandala sunt Christianorū, quā Christi mem
bra, & fiunt tandem doctrinarum humanarum autho
res, qui de Euangelio gloriabantur.

Et hoc à deo.

Quod scilicet hoc, est uobis causa salutis, ne meritū

IN EPI. PAULI AD PHILIP. 24

tibi adscribas, quia pateris. Habes enim hic locū, quod Patip deo
pati non potest pro deo: sicut nec credere deo, nisi de- donū est.
us det. Nouimus Petrum suæ præsumptioni poenas de-
disse, quando negabat Christum. Vigilate & orate,
inquit dominus, &c.

CAPVT II.

Prosequitur quod cœperat, ut diximus supra, nō
monens solum, sed & per omnia sacra Christi-
anorum adiurans, obiecto etiam Christi exemplo, ut
non superbe sentiamus, &c.

Is adfectus sit in uobis.

Loquitur de Christo homine, cuius exemplum no-
bis proponit: is non probauit, non arbitratus est, non
uoluit rapere gloriam deo, cum tamen uere etiam es-
set in forma dei: id est, deus uerus. Gloriam enim, &
omnia ubique tribuit patri, ut uides in Euangelio Ioh-
annis. Sed depositus à gloria maiestatis, descendit non
solū ad homines, uerū etiam infra homines, ut propter
nos obediēs esset patri ad mortē usq; etiā turpissimā,
Esa. 53. Idcirco data est ei omnis potestas in cœlo &
in terra, Matth. ultimo. Accepto nomine, in quo solo
nos oportet saluos fieri, Acto. 4. Cui omnes populi,
tribus & linguæ seruiunt, Dani. 7. Ita ut tremāt etiā
portæ inferorū ad tantam Christi gloriā: sicut dicitur
ad Ephe. 3. Vt innotescat principibus & potestatibus

ANNOT. IOANNIS POMERANI

*in coelestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei
etc. Nam deus suscitauit illum à mortuis, constituens
ad dexteram etc. ad Ephe. 3. Quid ergo nos, qui nihil
sumus, non submittimus fratribus, cum tanta maiestas
se submiserit? obliti illius, Qui se humiliat exaltabi-
tur. Et illius ad Gal. 6. Qui existimat se aliquid esse,
cum nihil sit, ipse se seducit.*

Figura.

*Id est, specie uel forma. ad Hebr. 4. Tentatum per
omnia. etc. 2. Vnde debuit per omnia fratribus, etc.*

Vestram salutem operemini.

*Id est, facite ea quæ salutis sunt, atque ea non sunt
alia, quàm quæ dixit, ut unanimes idem sentiant, non
querant sua etc. sic supra, tantum ut dignum Euange-
lio Christi conuersemini, etc. Et hoc, inquit, cum timo-
re, etc. tremore scilicet dei. Qui enim aliter conuerfan-
tur, certū est eos timorē dei non habere. Idem dicit ad
Eph. 5. Subiecti inuicē in timore Christi. Ne uero hinc
statuas liberū arbitrium, quia dicit operemini uestrā
salutem, addit. Nam deus est is, qui agit in uobis etc.
Quod uero additur, pro bono animi proposito, quasi
hoc ipsum faciat deus in nobis, propter nostrum bonū
propositū, non conuenit. Nam ut nō dicā quod Paulus
inde nostris studijs aliqd tribueret, quomō cōueniet ut
pro nostra uoluntate operetur deus in nobis, qui hoc
scribitur*

IN EPI. PAULI AD PHILIP. 25

scribitur à Paulo dari nobis, ut uelimus. In Græco ergo est ἡ δὸξιάς, id est pro bona uoluntate: ut intelligas sua, non nostra. sicut ad Ephe. 1. Secundum beneplacitum bonæ uoluntatis suæ &c. Ipsius est enim bona uoluntas, quod sic per gratiam in nobis operatur, non noster conatus.

In medio nationis prauæ.

1. Petri 2. Conuersationem uestram &c.

Tanquam luminaria.

Matth. 5. Vos estis lux mundi. Et alibi: Sint lumina uestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus uestris. Item: Videant opera uestra bona &c. Sed hic caue, ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Lux inquam estis propter uerbum uitæ, quod portatis ad illuminationem gentiū. Psalmista: Lucerna pedibus meis &c. Meræ enim tenebræ sunt, & dei ignorantia, & mors ubi uerbum hoc uitæ non est, ut maxime etiam in specie adpareant omnia sanctissima. Hinc dicit Paulus, ut gloriari liceat ad diem, id est aduentū Christi, quod deus per meum Euāgelium aliquid in uobis effecerit, quādo audiam, Euge serue bone &c. De quo tantum gloriatur siue gaudeo, ut etiā gauisurus sim si immolor, id est deo occidor, propter fidem uestram, quam me predicante suscepistis. Vnde & uos non gaudere non potestis. Vide hic iterum egregiam charitatē, & sublimem sanctorum affectum.

ANNOT. IOANNIS POMERANI

*Conuersationem
sic vocat
Iohannem*

Aduerte quod Philippenſium cōuerſationem uocat
hoſtiam & ſacrificium fidei: ſignificans eos eſſe bo-
num odorem deo in omni loco, 2. ad Corin. 2. quem-
admodum de ſacrificijs carnalibus in ueteri lege ſepe
legis, ut Numeri 18. Adipes adolebis tu in ſuauiſſimū
odorē domino. Et de ſacrificio Chriſti ad Ephēſios 5.
Tradidit ſemetipſum, &c. Fidei uero hoſtia & ſacri-
ficium eſt conuerſatio Chriſtianorum. Nam quicquid
quasi bonum uel cogitaueris, uel dixeris, uel feceris,
impoſſibile eſt ut ſine fide placeat deo, ad Hebræos 11.
Eſt enim oblatio Cayn, de qua legis: Reſpexit domi-
nus ad Abel &c. Nam omne quod non eſt ex fide, pec-
catum eſt, Rhomanorum 14. & ad Titum 1. Omnia
munda mundis &c. Sine fide ſunt tua opera, quando
facis contra conſcientiam: id eſt, quando nō credis deo
placere, aut dubitas an deo placeat quod facis. Iſta
ſine fide ſunt, quando uiuis in odio fratris: unde au-
dis, Cum offers munus ad altare. Item ſine fide ſunt,
quando per ea quæris iuſtificari. Sola enim fides in
Chriſtum iuſtificat, ut infra 3. cap.

*Opera ſine
fide.*

Spero autem &c.

Vide quanta diligentia nuncios commendat, ut ſu-
pra de Diaconis diximus. Oportet enim rem euange-
licam & diſpenſationem pauperum curantes, non ſo-
lum probatos eſſe deo, ſed etiam omni ſuſpitione aua-
ritiæ carere, ad Rhom. 12.

Omnes.

Vulgi enim more oratio est interpretanda.

CAPVT III.

Non gaudet in domino, qui gaudet & confidit
 in iustitia sua, in sapientia sua, in diuitijs suis;
 & in summa, qui inuenit in se aliquid in quo confidat.
 Pauperes enim euangelizantur, id est letum nuncium
 accipiunt: hoc est, illorum est Euangelium, quos Chri-
 stus peccatores adpellat, dicens: Non ueni uocare iu-
 stos, sed peccatores. Vnde Hieremiae 9. Hæc dicit do-
 minus, Non gloriatur sapiens &c. sed in hoc glorie-
 tur qui gloriatur, nosse me. Semper enim & in eter-
 num turbaberis, nisi fide didiceris in solo deo (id quod
 ubique scriptura monet) gloriandum. Nam consci-
 entia in tentatione coram deo consistere non poterit
 præ horrendo dei iudicio: quia peccatores sumus &
 ipsissimum peccatum, nisi credamus Christum nobis
 factum à deo sapientiam, iustitiam, sanctificationem
 & redemptionem, 1. Corin. 1. Hoc est Christianorum
 gaudium, qui in se descendentes, nihil inueniunt nisi
 damnationem. Nam qui pro nobis tradidit unigeni-
 tum, quomodo non cum illo nobis omnia donauit? ad
 Rhoma. 8. Verum hic irrumpunt genimina uiperarum
 illius serpentis ueteris semē, lupi rapaces, canes
 impudici, lacerantes gregē dominicū, & à Christi cor-

Gaudium
Christi

§ ANNOT. IOANNIS POMERANI

pore abrumpere satagentes, tentantes mentes à simplicitate abducere: quemadmodum abduxit serpens uirginem Euam, ut dicitur 2. ad Corinth. ¶. Simplicitas est, ut simpliciter credamus nos omnia habere in Christo. Illi uere docent confidere in operibus nostris, in iustitia nostra, & meritis nostris, quo fit ut Christus reddatur nobis inutilis, sicut & pharisæis, quos infra uocat inimicos crucis Christi: id est, qui doceant non gloriam dei, sed sua lucra, suamq; gloriam querant, in suam & perditionem & confusionem eternam. Quid enim aliud consequerentur, qui deum habent uentrem, sicut omnes hodie uidemus qui obtinentur gratiæ dei, nolentes nos ex sola in Christum fide iustificari? *canes impudici*, nescientes saturitatem, ut dicitur Esaiæ 56. Operarij mali, qui in messe dominica non domini, sed suum agunt negocium, qui audient in iudicio dei: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatē. Licet gloriari uoluerint: Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus? &c. Hi se iactant circumcisionem esse, cum reuera coram deo non circumcisio sint, sed concisio & laceratio doctrinæ Euangelicæ. Hic igitur aduerte, notatos pseudapostolos eo tempore, qui erant secundum carnem Iudæi, qui gloriantes se populum esse dei, cui factæ erant promissiones, & quem deus tam sæpe honorauerat, & è quorum sanguine iam etiam Christus natus erat, doce-

*Canes
impudici*

bant opera legis necessaria ad salutem: contra quos
 acerrime & cum dolore inuehitur Paulus, sicut & fe-
 re ubique. Si enim quæsieris per opera iustificari, iam
 Christus iustitia tua non est. Hoc ergo est Christum
 abnegare, & Antichristum in locum eius statuere, 1. aperte non
 Ioannis 2. Hic est Antichristus, qui negat patrem & negant, sed
 filium. Si igitur hoc uerum est de illis, qui nitebantur eius uirtus
 inducere opera, & iustitiam legis, cuius tamē author-
 erat deus: quid de nostris dicemus, qui de legibus &
 traditionibus meræ humanis & fictis certant, docens
 tes doctrinas & mandata hominum, & insuper do-
 strinas demoniorum: ut uocat Apostolus.

Nos enim sumus circumcisio.

Habes hic spirituales circumcisionem, spirituale se-
 men Abrahæ, qui credidit deo, & reputatum est ei ad
 iustitiam. Circumcisio carnis non erat iustitia, sed si-
 gnum tantum fidei, ut dicitur ad Rhomanos 4. Qui
 ergo rem, id est iustitiam fidei non habent, inane tan-
 tum signum circumcisionem ferunt. Oportet enim esse
 se circumcisionē cordis in spiritu, non litera, ad Rho-
 2. De quo Moses Deut. 30. Circumcidet dominus de-
 us tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas domi-
 num deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima
 tua, ut possis uiuere. Hæc spiritualis circumcisio est, nō
 solum quorūdam adfectuum impurorum resecatio, ut
 aures nō libenter audiant turpia, os nō libenter dicat

ANNOTAT. IOANN. POMERANI.

manus non faciant rem : sed maxime refecatio infidelitatis, quæ fons est omnium uitiorum . Cœpisti enim fide iustificari, id est, circumcidi : nondum perfecte iustificatus es, id est nõdum perfecte credis . Quis enim in hoc gloriabitur, cum & Paulus dicat se nondũ apprehendisse, licet hoc ipsum à deo tibi, qui iam cœpisti credere, pro perfectione imputatur ? Oportet enim ut semper pergas ex fide in fidem, docente intus spiritu : id est ut semper circumcideris, & baptizeris igni & spiritu sancto, ut tandem abijciatur, & exuratur omnis uetustas. Nemo enim est, in quo nõ sit hypocrisis, & qui non tribuat aliquid suæ iustitiæ, donec spiritus ille igneus omnia exurat, ut tandem possis occurrere Christo in uirum perfectũ, ut est in Ephesijs. Dum enim adhuc quibusdam externis hæres, Christo perfecte iungi non potes. Hic spiritus paulatim, et miro modo agit, ut cadant omnia, in quibus aliquid confidentiæ habere uidebamur, ut tandem agnoscas solum Christum esse iustitiam tuam, & mediatorem tuum, & te dilectum in dilecto filio dei. Qui enim externam iustitiam magnificiunt, Christum ignorant: Hoc est quod hic Paulus uocat, In carne gloriari, id est in externis, & operibus legis . Istam circumcissionem, & istum spiritum baptismi quotidie reuelante deo in nobis discimus: tantũ rogemus deũ, ut confortemur spiritu, & pergamus, nõ reuertamur retrorsum.

Spiritus.

Ioannis 4. Spiritus est deus, &c. Non carne, nõ lite-
 ra, id est externis rebus: sed bona cordis uoluntate,
 quam deus dat per spiritũ suum, quem nobis, si credi-
 mus, emeruit Christus. Psal. 1. Sed in lege domini. Vi-
 de diligētissime quàm abijcat confidentiã in operibus
 legis, ut in solo Christo gloriemur. Ego inquit præ o-
 mnibus pseudapostolis gloriari possum in carne legis
 ut sanctus & honoratissimus Iudæus: sed omnia repu-
 tauit ut stercora propter cognitionẽ Christi, quæ exce-
 dit omnia. Quo enim amplius didiceris Christum co-
 gnoscere, tanto magis cadũt illa opera, & omnes iusti-
 tiæ, in quibus homines confidũt: & subinde plus illumi-
 naris, intantũ confirmatus, ut etiam portæ inferorum
 præualere tuæ fidei non possint: tantũ memineris por-
 tare adhuc aliorum infirmitates, memineris quoque te
 adhuc omnia non comprehendisse, te nondum esse per-
 fectum, multa adhuc te ignorare: quippe qui omnia
 tua præterita, ueritate exigente, cogeris damnare.
 Sicut enim tuam insipientiã Christus fert, ita & tu fer
 aliorum. Melior est conditio adhuc errantium, quàm
 illorum qui se iam putant adprehendisse. Adhuc nanq;
 in multis deficiamus omnes, sed consolatur hic nos Pau-
 lus, dicens: Si quid aliter in uobis sentitis, hoc quoque
 uobis deus reuelabit. Deus multa ignorare permittit
 sanctos, & in quibusdam etiam errare: ut deprehẽso

ANNOT. IOANNIS POMERANI

Quare de- post (ex eius gratia) errore, discamus nō cōfidere nos
us permit- bis. Stultæ sumus ouiculæ, sed sub manu Christi pasto-
tat sanctos ris perire non possumus.

errare.

Verus cul-
tus dei.

Spiritu colimus deum, si fide & fiducia feramur in
eum, & eum timeamus.

Potentiam resurrectionis Christi cognoscit, qui scit
Christum regnare, & triumphare super mortem, pec-
catum & inferos, qua eadem potentia nos credimus,
ut dicitur ad Ephe. 1. Vnde ad Rhom. 4. Resurrexit
propter iustificationē nostrā, ut & nos essemus iusti.
Et ad Eph. 2. Deus qui diues est in misericordia, &c.
Hæc nisi spiritu docente, intelligere nō possumus. Est
enim uera fides Christiana.

Communionē uero ad afflictionē Christi agnoscimus,
dum omnes Christi afflictiones, nostras esse intelli-
mus: & rursus omnes nostras, Christi & in Christo es-
se benedictas, & esse bonam dei uolūtātē quicquid no-
bis acciderit. Ad Coloss. 1. Nūc gaudeo &c. Tali cō-
munionē ad afflictionē & tentationū, peruenimus tādē
ad plenā resurrectionē: sicut et Christus peruenit. Be-
atus qui intelligit. Christianus nō uidet quantū cucur-
rerit (alioqui adscriberet suæ iustitiæ) sed quantum
adhuc est currēdū. Imò oīa sua præterita dānat, ut ī so-
la Christi iustitia gloriatur, p quā se credit saluādum.

Nam nostra &c.

Electi enim dicuntur regnū Christi, regnū dei, regnū
cœlorum,

Regnū chri

IN EPI. PAULI AD PHILIP. 29

caelorum, in quibus deus ipse regnat, idcirco & regnū
lucis dicitur. Contrā uero regnum mundi, dicitur re-
gnum tenebrarum, &c. Sic ad Coloss. 3. Si resurrexistis
una cum Christo &c. Et hic ca. sequēti, quae sit caelica
conuersatio, sic dicit.

Quod reliquum est fratres, &c.

Et caelis Christum rediturum, ut liberet nos plene à
corpore mortis huius cōpleta resurrectione, saepe ipse
in Euāgelio testatur. 1. Ioan. 3. Scimus quod cū appa-
ruerit, &c. Et omnis qui, etc. De resurrectione & cor-
pore nostro glorificando legis 1. Cor. 15. Vnde salua-
tor Matth. 13. Tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno
patris eorum. Et ne quis animalis homo dicat: quomo-
do resurgūt corpora consumpta in terris, aqua, aëre,
igni, deuorata à bestijs? &c. Addit secundum efficaciam,
&c. Non erit impossibile apud deum omne uer-
bum, deus sic uult & potest. Incredulus contrā dispu-
tat, qui autem credit dicit cum Ioan. Scimus quod cum
apparuerit, &c. filij dei erimus. Et cum Paulo Rho-
8. Scimus quod omnis creatura ingemiscens, &c.

CAPVT IIII.

Σύζυγος coniugem significat & comparem. De
uxore ergo Pauli intelligūt, quam germanam
dicit: id est, ueram & synceram, quod Christiana quo-
que sit ut Paulus, & Euangelij promotrix.

d 5

ANNOT. IOANNIS POMERANI

Quorum nomina sunt in libro uitæ: id est, quos deus cognoscit pro suis, ut diximus Psal. 86. Matth. 5. Gaudete & exultate, &c. Contra de reprobis dicitur, Psalmo 68. Deleantur de libro uiuentium.

Iterum

Dicit, quia hoc ipsum gaudium infirmis conscientijs non satis prædicari potest.

Modestia

Modestia

Est, qua non tuo sensui inniteris, sed accommodas te alijs, quantum cum deo licet in omnibus rebus. Hanc uult Paulus non ut aliquibus, sed ut omnibus exhibeas, etiam inimicis, etiam ijs qui possunt uideri inferiores. Atque hanc modestiam, ut uides, docet per totam ferè epistolam. Hic respondet caro: Si hanc modestiam seruauero, contemnar, ledar, mea mihi auferentur, nemo me uerebitur, &c. Respondet Paulus: Dominus uobis prope est, ipse omnia curabit pro uobis, nihil uos solliciti sitis: sed tantum quæ cupitis petite à deo, & gratias agite de acceptis. O uerbum fidei, quod creditum in omni necessitate & corporis & spiritus, sat esset contra omnem infidelitatis nostræ tentationem.

Pax dei.

Id est, quam deus dat credentibus, ut gaudentes de remisso peccato & donata gratia, mutua se charitate cõplectantur. Hæc exuperat omnem intellectum. Nulla

IN EPI. PAULI AD PHILIP. 30

enim ratione humana comprehendi potest, quæ ratio
solum carni dulcia iudicat esse pacem. Pax autem dei
in tribulationibus etiam exultat, ad Rhom. 5. Sciens
deo placere quicquid fit, & omnia cedere in salutem.
Hæc est pax conscientiæ, quæ, inquit, custodiat uos per
Christum in fide & unanimitate. de qua multum dixi.

Gauisus sum &c.

Hic est locus gratiarum actionis pro accepto munere,
& de elemosyna à Philippensibus. Vbi uide quomodo
sine adulatione multis uerbis spiritualis homo gratias
agit, & quanta doctrina abundet. Primum ostendit ueri
predicatoris esse à suis nihil requirere: deinde audito
rum esse, predicatoris inopiã subleuare. Præterea ne
predicator occasionem præbeat pseudapostolis, oportet
re etiã ab aliquibus abstinere quæ iure ei debentur. Si
cut Paulus abstinuit, ne acciperet aliquid à Thessaloni
censibus & Corinthijs. Item quæ sic dantur, cedere in
commodum illorum qui dant. Itē hæc ipsa data esse hostiã
acceptam deo, ad Heb. 13. Talibus hostijs placatur de
us. Item dantibus reddi à deo abunde secundum euange
lium, & secundum Paulum, 2. ad Corinth. 9. Postremo
(ne hoc negligas) sanctos esse contentos in ijs quæ ha
bent, & sub dei prouidentia gaudere securos, quemad
modum paruulus gaudet sub manu patris, nihil sollicitus
quicquid acciderit. Nã, inquit, ego didici, &c. ad Heb.
13. Sint mores sine auaritia contenti presentibus.

ANNOT. IOANNIS POMERANI
LOCI INSIGNES IN
epistola ad Philippenses,
CAPITE I.

1. Charitas pij & Euāgelici pastoris. Gratias ago, & cetera.
2. Vbi intermiscet quod ne incipere quidē bonum sine deo liceat. Quod is qui coeperit &c.
3. Prædicant quidam Christi doctrinam, nō tamen Christiane. Scire uos uolo, &c.
4. Adfectus sanctorum cupientium dissolui. Nam mihi uita Christus est, &c.
5. Pati pro deo esse donum dei. Quia uobis donatum est, &c.

CAPITE II.

1. Vnanimis doctrina & adfectus Christianorum, exemplo Christi. Si qua igitur &c.
2. Conuersationem talem esse hostiam & sacrificium fidei. Quin etiam &c.
3. Dispensatores eleemosynarū debere carere auaricie suspitione. Spero &c.

CAPITE III.

1. Cauendos esse insaturatos canes à iustitia fidei auertentes. Cauete &c.

IN EPIS. PAVLI AD PHILIP. 31

2. Iustitiam carnis nihil esse, sed iustitiam fidei, & circūcisionem in spiritu esse salutem. Nos enim sumus circūcisio, &c.

3. Nondum nos comprehendisse: id est, plene iustificatos esse, ut semper sitiamus & esuriamus iustitiā. Non quod apprehenderim, &c.

4. Christianorum conuersionem non esse terrenam. Nam nostra conuersatio, &c.

CAPITE IIII.

1. Gaudendum semper in domino, relicta ei sollicitudine. Gaudete, &c.

2. Gratiarum actio absq; adulatione Christianissimis doctrinis plena. Gaudisus sum, &c.

F I N I S: